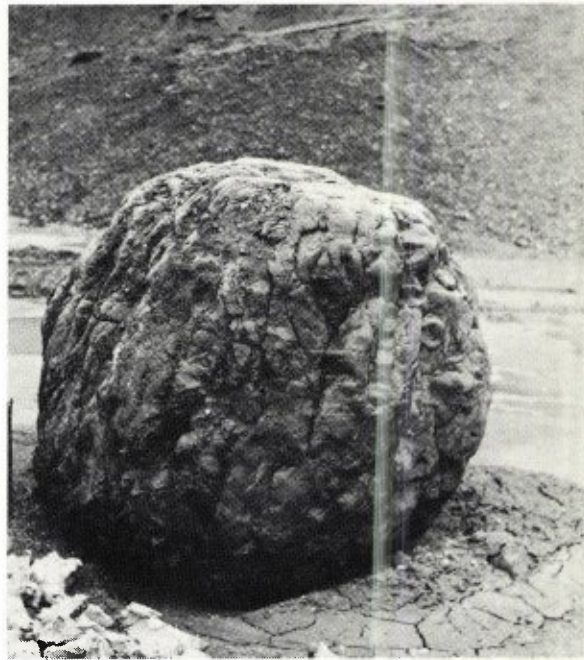

zijn. Deze zijn afgezet in het Tertiaire tijdvak (Oligoceen) ongeveer 40 miljoen jaar geleden. Men vindt deze zanden tussen het grind en de kalksteen. Voor de plantengroei zijn ze van ondergeschikte betekenis. Immers planten reageren niet op de ouderdom of herkomst van een gesteente, maar uitsluitend op de samenstelling.

Een bekende plant, die aangeeft, dat een bos op kalkarme grond staat, is de kamperfoelie. Ook dit is een liaan, die omhoog klimt doordat de jonge stengel zich om een steunsel wikkelt. Wanneer later die stengel gaat verhouten, wordt hij zo hard als staal. Door de diktegroei van de steungevende stam ontstaan dan merkwaaardige schroefvormige lijsten. Op de duur wordt de sapstroom van het boompje geheel afgeknepen, zodat het sterft. Vandaar de naam „boomwurger” voor kamperfoelie.

Ook berken in het bos geven kalkarmoede aan. De bosbodem onder de berken gaat dikwijls schuil onder manshoge adelaarsvarens. Buiten het bos wordt kalkarmoede van de grond o.m. aangegeven door bezembrem en struikheide, doch hierop werd reeds gewezen.

Een blok Reviniënkwartsiet afkomstig uit de Ardennen door de Maas tot in Zuid-Limburg vervoerd.

Foto: Jan van Eyk.

PREHISTORISCHE BEWONING IN HET MERGELLAND TUSSEN MAAS EN GEUL

W. M. FELDER en F. H. G. ENGELN

Archeologische Werkgroep Limburg.

Inleiding

Een onderzoek naar de prehistorische bewoning van het Mergelland tussen Maas en Geul is bijzonder moeilijk. De oorzaak hiervan moet worden gezocht in de grillige topografie, de grote variatie in de opbouw van bodem en ondergrond en het huidige cultuurtechnische patroon.

De prehistorische bewoning was dikwijls sterk gebonden aan de bodem, al of niet gekoppeld aan de topografie. Een jagersvolk vroeg duidelijk andere voorwaarden t.a.v. de bodem dan een landbouwers- en veehoudersvolk.

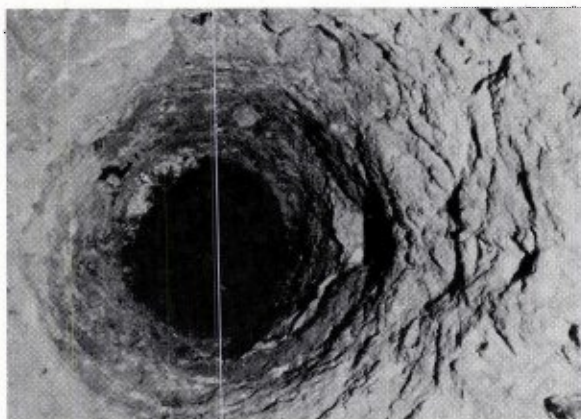
Het opsporen van nagelaten resten en bodemsporen begint met het verzamelen van de waarnemingen aan de oppervlakte. Onze basiskennis is afhankelijk van de gebieden welke voor oppervlakte waarnemingen toegankelijk zijn.

Het Mergelland tussen Maas en Geul wordt voor het grootste gedeelte in beslag genomen door weilanden en bossen. Deze vegetatie werkt belemmerend op oppervlakte onderzoek.

De terreinen die als landbouwgebied in gebruik zijn bestaan uit hooggelegen lössgebieden, die arm zijn aan archeologica. Buiten de lössgebieden komen meestal zeer moeilijk leesbare grondsoorten aan de oppervlakte. Uit deze gegevens kan men niet anders verwachten dan dat onze kennis omtrent de prehistorische bewoning van dit gebied zeer gering is, hetgeen in onderstaande beschrijving duidelijk naar voren komt.

Hoewel de klassieke indeling van de prehistorie in Paleolithicum, Mesolithicum, Neolithicum, Bronstijd en IJzertijd als chronologische

opeenvolging steeds meer verlaten wordt, maar meer beschouwd wordt als een opeenvolging van cultuurstadia welke zowel regionaal als lokaal niet aan tijd gebonden is, volgen wij in deze beschrijving deze indeling nog. Het gebrek aan exacte gegevens en vergelijkingsmateriaal dwingt ons zo oppervlakkig te blijven dat de

Afb. 1: Prehistorische mijnschacht te Ryckholt.
Foto: W. M. Felder.

klassieke indeling voor deze beschrijving voldoende is.

Culturen welke in Zuid-Limburg of aangrenzende gebieden bekend zijn, maar nog niet zijn aangetroffen in het hier te behandelen gebied (zoals de bekende Bandkeramiek) zullen we niet behandelen.

Paleolithicum

Met zekerheid zijn geen vondsten bekend uit het Paleolithicum. Wel zijn enkele vondsten bekend van Schweijkuizen, Kerkrade, Beek en Ubach over Worms. Meer vondsten zijn bekend uit Midden- en Noord-Limburg en het aangrenzende Luikse gebied.

In het Paleolithicum was de bevolkingsdichtheid nog zeer gering. De mensen leefden hoofdzakelijk van jacht, visvangst en het verzamelen van in het wild groeiende planten en bezaten zeer waarschijnlijk geen blijvende woonplaats. Rekenen we hierbij nog dat de uit steen vervaardigde gereedschappen, de vrijwel enige resten welke ons zijn nagelaten, meestal zo primitief bewerkt zijn dat zij moeilijk te herkennen

zijn tussen de, soms vele duizenden, stenen die op de akkers liggen dan is de oorzaak van het ontbreken van vondsten tweeledig: het gebied was weinig aantrekkelijk en de schaars voorkomende artefacten zijn nog niet herkend.

Mesolithicum

Uit het Mesolithicum zijn evenmin met zekerheid vondsten bekend. Overigens wijzen de talrijke vindplaatsen op de zandgronden in Midden-Limburg en ten zuiden van de lijn Aken-Hergenrath erop, dat in deze omgeving reeds een grotere bevolkingsdichtheid kan worden verondersteld.

Het zal niemand verwonderen wanneer er gens in het Mergelland, op een geschikt terrein, vondsten gedaan worden uit dit stadium. Het is waarschijnlijk slechts een kwestie van geduld en speurzin.

Neolithicum

Uit dit stadium zijn zeer veel vondsten bekend. Het rubriceren in de diverse culturen is echter nog een werk dat bij lange niet ten einde is. Als belangrijke representant komt hier de winning en bewerking van vuursteen naar voren. Dit heeft een zodanige omvang aangenomen, gedurende een lange periode, dat gesproken wordt van een vuursteenindustrie.

Het centrum hiervan is gelegen in een ± 50 ha groot gebied tussen Ryckholt en Sint Geertruid, in het natuureservaat Savelsbos. Verder zijn tussen Maas en Geul vuursteenindustrieën bekend bij Banholt, in het Hoogbos bij Mheer, te Rullen bij St. Pietersvoeren en in het Rode Bos bij Remersdaal. Buiten deze grotere industriegebieden zijn een even groot aantal kleinere winnings- en bewerkingsplaatsen aan te wijzen, die in dezelfde streek gelegen zijn. Dit is niet verwonderlijk aangezien in de kalk en het vuursteeneluvium vuurstenen voorkomen die zich uitstekend lenen voor de bewerking tot gereedschappen en werktuigen. In hoeverre deze industrieën tot één of meer culturen behoren is niet bekend. Typologische verschillen in de bewerking wijzen er echter op dat ze vrijwel zeker behoren tot meerdere culturen. Aan te nemen is dat de grote bloeitijd samen valt met de tijd dat in het gebied van Rijckholt-Sint Geertruid

de vuursteenmijnen in bedrijf waren (Afb. 1-3).

Het grootscheepse onderzoek van deze vuursteenmijnen, dat momenteel nog aan de gang is, en dat wordt uitgevoerd door leden van de Werkgroep voor het onderzoek van prehistorische vuursteenmijnen, heeft ons omtrent de tijd dat deze mijnen in bedrijf waren veel belangrijke inlichtingen verschaft. Een datering met behulp van de C 14 methode heeft aangetoond dat een gedeelte van het mijnveld door middel van ondergrondse winning werd ontgonnen omstreeks 3150 v. Chr. Aan te nemen is dat de winning langs het ravijn de Schone Grub, het Grote Atelier alsmede enkele kleinere ateliers daaraan voorafging en dat in de periode daarvoor oppervlakte winning heeft plaats gevonden.

Buiten de eigenlijke industriegebieden zijn op zeer veel plaatsen artefacten gevonden, welke zeer waarschijnlijk in de cultuur van Ryckholt-Sint Geertruid thuis horen. Het aantal vindplaatsen van artefacten is zo veelvuldig, dat aangenomen moet worden dat in deze periode het grootste gedeelte van het Krijtland in cultuur was gebracht.

Uit de verdeling van de vindplaatsen kunnen belangrijke gegevens worden geput. Zo blijkt dat ze alle gelegen zijn aan de rand van een hoge rug, waar geen of slechts weinig löss aanwezig is.

Bij gebrek aan gegevens is het niet mogelijk een beeld te geven van de bevolkingsdichtheid. Uitgaande van het grote aantal vindplaatsen en de geweldige hoeveelheden gereedschappen welke in de vuursteenindustriegebieden gemaakt moeten zijn, zonder dat de tijdsduur en het afzetgebied bekend zijn, mogen wij concluderen dat de bevolkingsdichtheid waarschijnlijk veel groter was dan men in de regel aanneemt.

Opmerkelijk is, dat naast de artefacten, groeven en mijnen geen andere bewijzen van bewoning zijn aangetroffen, ondanks intensief speurwerk. Niet uitgesloten is, dat de bewoning zich concentreerde op die plaatsen welke later door bodemerrosie zodanig zijn aangetast, dat alle tekeningen in de bodem zijn uitgewist. Anderzijds bestaat de mogelijkheid dat onze kennis van deze culturen nog te gering is om deze in het huidige landschap terug te vinden.

Afb. 2: Prehistorische slijpsteen Slenaken.
Foto: W. M. Felder.

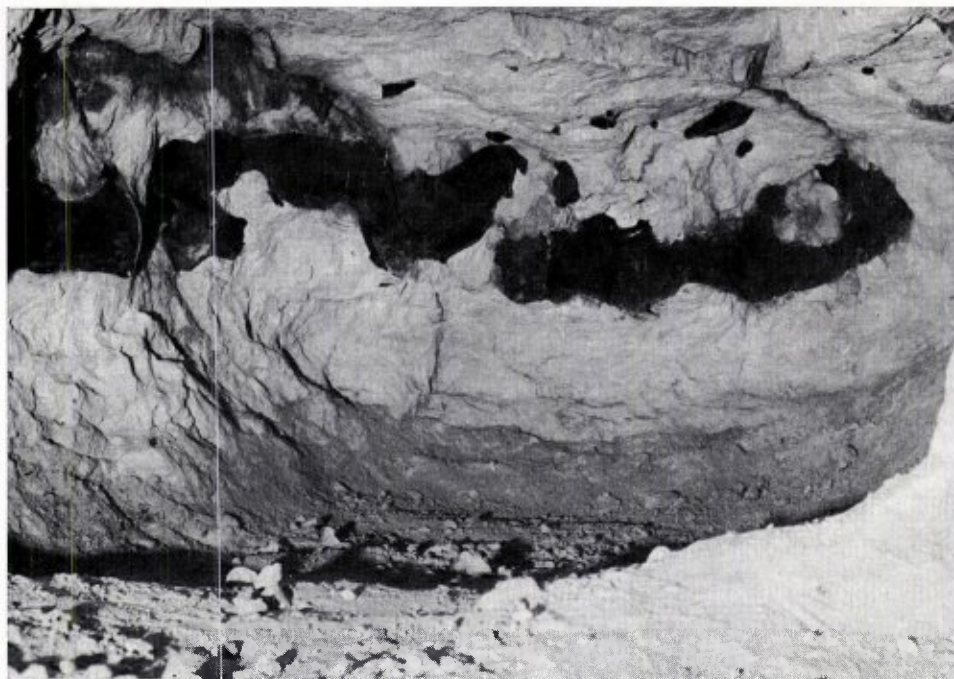
Uitgaande van de wetenschap dat, ten tijde van de vuursteenindustrie, landbouwvolkeren in Limburg aanwezig waren, waardoor mede de bloei van de vuursteenindustrieën verklaarbaar is, wordt door enige deskundigen de interessante stelling naar voren gebracht dat in andere delen van Limburg de Bandkeramikers en hun opvolgers leefden, terwijl in de vuursteengebieden een groep Mesolithische bewoners was achtergebleven, die hun technische kennis in dienst stelden van de binnendringende groepen.

Naast de overvloed aan artefacten welke zeer waarschijnlijk in de tijd van de vuursteenindustrie geplaatst moeten worden, zijn ook nog een aantal vondsten bekend welke niet tot deze tijd gerekend mogen worden, maar tot een of meer andere culturen behoren. Hierover is echter zo weinig bekend, dat deze verder niet beschreven kunnen worden.

Een neolithisch monument van bijzondere waarde is gelegen in een steile helling langs de Gulp ten zuiden van Slenaken. In een groot blok zandsteen bevinden zich hier talrijke voegen waarin de neolithische mens zijn bijlen gepolijst heeft (zie afb. 2). Niet bekend is in welke tijd van het neolithicum deze slijpsteen geplaatst moet worden.

Bronstijd

Uit deze tijd zijn ons slechts zeer weinig gegevens bekend. In de bossen ten zuiden van

Afb. 3.
Prehistorische
mijngang te
Ryckholt.
Foto: W. M. Felder.
Cliche:
Z.W.O. Den Haag.

Aken, Vaals en Gemmenich zijn meer dan honderd grote grafheuvels bekend, die voor zo ver ze onderzocht zijn in de Bronstijd geplaatst moeten worden. Overeenkomstige grafheuvels zijn ook bekend uit de bossen ten zuiden van Holset, Epen en ten oosten van Gronsveld in het Savelsbos. Oorspronkelijk was het aantal van deze grafheuvels waarschijnlijk veel groter maar zij zijn bij het opnieuw in cultuur brengen van het land uitgewist. Van de zeven door Beckers onderzochte grafheuvels in het Savelsbos, is niet veel meer terug te vinden. Enkele van deze grafheuvels lagen op een plaats waar tijdens het onderzoek nog bos aanwezig was. Na het onderzoek is dit bos gerooid en zijn de grafheuvels geheel uitgewist. Dit moet vroeger op veel grotere schaal plaats gevonden hebben. Het belet ons een juist beeld te geven van de verbreiding en het aantal grafheuvels uit de Bronstijd.

Het aantal artefacten uit de Bronstijd is zo gering dat wanneer de grafheuvels niet bekend waren wij zouden veronderstellen dat dit gebied in deze tijd vrijwel onbewoond was.

IJzertijd

Ook uit de Pre-Romeinse IJzertijd zijn slechts zeer weinig vondsten bekend. Er is echter geen reden aanwezig om aan te nemen dat dit gebied onbewoond was. We mogen niet aannemen dat de Romeinse bezetters deze streek weer opnieuw in cultuur hebben moeten brengen. Ze hebben hier zeer waarschijnlijk een streek aangetroffen die voor het grootste gedeelte reeds in cultuur was gebracht. Ook is zeker een wegennet aanwezig geweest: een industriegebied zoals de vuursteenindustrie van Ryckholt-Sint Geertruid is ondenkbaar zonder een bruikbaar wegennet. Dit wegennet is door de Romeinen alleen uitgebreid en verbeterd. Het ontbreken van archeologica, uit veel van de oude culturen, is zeer waarschijnlijk te wijten aan de intensieve bewerking van de bodem die zich van nature toch al niet goed leende voor het bewaren van deze.

Met de komst van de Romeinse bezetters eindigde voor het Mergelland de prehistorie maar niet de bewoning.

(Afgesloten juni 1968).